

Ю. М. Лазуренко

ІСТОРІОГРАФІЯ РОЗВИТКУ ПРОДУКТИВНИХ СИЛ СЕЛЯНСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ 1920-х РОКІВ В ДОБУ НЕЗАЛЕЖНОСТІ

Проаналізовано стан наукового висвітлення розвитку продуктивних сил селянських господарств України 1920-х років в перше десятиліття незалежності України. Встановлено, що проблематика розвитку продуктивних сил в українському селі в роки нової економічної політики розкривається через призму внутрішніх суперечностей економічного розвитку і командно-адміністративних методів господарювання. Констатується, що сучасні концептуальні підвалини історіографії непу в українському селі характеризуються подоланням застарілих радянських схем історичного розвитку, відбулось переосмислення віджилих теоретико-методологічних установок.

Ключові слова: історик, історіографія, сільськогосподарська кооперація, сільське господарство, селянські господарства, колгосп, науковець.

Постановка проблеми. В українській історіографії першого десятиліття незалежності України інтерес до теоретичних і практичних аспектів розвитку продуктивних сил селянських господарств України в 20-х рр. ХХ ст. не спадає. Аналіз сучасної вітчизняної історіографії розвитку продуктивних сил сільського господарства України доби непу допомагає більш повно реконструювати реальні історичні процеси на методологічній основі плюралізму та об'єктивності.

Аналіз останніх досліджень. До піднятої нами в історіографічному ракурсі проблеми побіжно зверталися такі сучасні українські вчені-аграрники як С. Корновенко, С. Лях, А. Морозов, В. Марочко, В. Лазуренко [1]. Ми спробували з історіографічної токи зору подати власне бачення на підняту нами проблему.

Мета статті. Проаналізувати стан висвітлення в науковій літературі першого десятиліття незалежності України розвиток продуктивних сил селянських господарств України 1920-х років.

Виклад основного матеріалу. Одним із перших дослідників історико-економічної тематики 20-х рр. ХХ ст., який по новому почав висвітлювати неп, став відомий український історик С. Кульчицький. На початку 1990-х рр. побачили світ його ґрунтовні роботи «Ціна «великого перелому»», «Невідомі сторінки голоду 1921 – 1923 рр. в Україні» у співавторстві з О. Мовчан [2]. Науковець зробив спробу проаналізувати досить складні сторінки історії України 1920-х – початку 1930-х рр.

Певним підсумком досліджень доби нової економічної політики стала широко відома монографія дослідника «УСРР в добу нової економічної політики (1921 – 1928 рр.)» [3]. С. Кульчицький показав, що однією з головних причин впровадження непу затримку світової революції і, як наслідок, неможливість правлячої партії задовольнити потреби села у високопродуктивних машинах та механізмах, які більшовики мали надію отримати з Західної Європи після перемоги там пролетарських революцій. Правляча партія вимушена була розраховувати виключно на власні ресурси [3, с. 29]. Іншою причиною дослідник називає неможливість налагодження «змички» між селом і містом «воєнно-комуністичними методами». В цілому, С. Кульчицький дійшов висновку, що тільки неп міг стримати антибільшовицькі настрої на селі і поживити сільськогосподарське виробництво [3, с. 19, 24].

Те що сутність непу є поступи селянській «дрібнокапіталістичній стихії» вказував і історик-аграрник, професор соціології Манчестерського університету Т. Шанін: «Прийняття нової економічної політики в кінці 1920 р. по суті означало, що уряд, який переміг і білих, і зовнішню інтервенцію, не витримав сили селянського опору і визнав російське селянство автономним, могутнім і згуртованим соціальним класом, пішовши на компроміс з ним» [4, с. 33]. «Ленін створював своєрідну комбінацію, – говорить Т. Шанін, – в якій терпимість щодо селянства (яка включала можливість широкої автономії сільських громад) поєднувалася з різким посиленням режиму в зовнішньому просторі по відношенню до села, включаючи вибірковий терор до тих, хто виходив за рамки прямих і чітких установок партійного керівництва» [5].

Інший відомий дослідник доби «воєнного комунізму» і впровадження непу С. Павлюченков, причиною запровадження останнього називає швидке наростання політичної кризи та невдоволення в армії. Кронштадтські події, на його думку, стали тим каталізатором, який спонукав В. Леніна до зміни курсу країни [6].

С. Кульчицький поміж іншим, розглянув також концепцію державного капіталізму, передумови та наслідки голоду 1921 – 1923 рр., пояснив причини виходу з непу. Він зробив важливий висновок стосовно того, що нова економічна політика не могла тривати так довго, як на це розраховував В. Ленін, адже кінцева мета – індустріалізація, входила у невідповідність з самою суттю непу – встановлення еквівалентного обміну між містом і селом [3, с. 21]. Більшість всіх висновків С. Кульчицький будує на основі всебічного аналізу творів та виступів В. Леніна і інших партійних діячів. Щоправда, в цілому, він залишає поза увагою науковий доробок економістів-аграрників 20-х рр. ХХ ст., ідеї яких також впливали на господарські рішення в країні.

Наступні роботи дослідника, а саме монографії «Комунізм в Україні: перше десятиріччя (1919 – 1928)» [7], та «Україна між двома війнами (1921 – 1939 рр.)» [8] присвячені аналізу політичного та соціально-економічного розвитку УСРР доби нової економічної політики. С. Кульчицький довів, що економічний колапс, який насувався на Країну Рад у 1920 – 1921 рр. був

спричинений не війною, як стверджували більшовики, а фактичною дезорганізацією народного господарства внаслідок захопленням «командних висот» в економіці комуністичною партією. Необхідно було невідкладно реформувати штучно створену систему. «Відбудові продуктивних сил села, – відмічає С. Кульчицький – сприяв декрет ВУЦВК й Раднаркому УСРР від 19 травня 1923 р. про запровадження єдиного сільськогосподарського податку в грошовій формі» [8, с. 51]. Тобто лише тоді коли були подолані наслідки голоду, перехід від натуральних форм оподаткування до грошових почав безпосередньо впливати на стимулювання розвитку виробництва, адже селяни були тепер добре зацікавлені виробляти більше товарного хліба. Аналізуючи труднощі у розвитку продуктивних сил сільського господарства у першій половині 1920-х рр. С. Кульчицький не оминув увагою цілий ряд негативних чинників, – відносно невисока урожайність зернових, екстенсивний характер рільництва, відстала культура землеробства, зникнення високотоварних поміщицьких і переважної частини заможних селянських господарств, зростання споживання населення, а також виникнення в зв'язку з ліквідацією поміщицьких землеволодінь на початку 20-х рр. ХХ ст. одного мільйона нових господарств, не забезпечених тягловою силою та ренаментом [8, с. 52].

В цілому, у цілому ряді своїх змістовних досліджень, опублікованих в першій половині 1990-х рр., С. Кульчицький показав особливості та суперечності функціонування непу, довів можливість існування еквівалентного обміну між містом і селом лише в умовах ринкової економіки. Праці С. Кульчицького відзначаються глибиною творчого аналізу та виваженістю висновків в контексті створення реальної моделі історії 1920-х рр. Теоретичні узагальнення дослідника в значній мірі стали аксіоматичними, та використовуються багатьма науковцями більш вузького тематичного спрямування.

В 1991 р. була захищена докторська дисертація С. Ляха «Сільськогосподарські робітники Української СРР в 20-ті рр.» [9]. У ній дослідник проаналізував інститут наймитства в умовах непу. Автор відзначав конструктивну роль найманих працівників у розвитку продуктивних сил сільського господарства [9, с. 23]. Так зокрема в роботі підкреслюється стимулюючий вплив продподатку на зростання посівних площ, а відповідно і збільшення найманої робочої сили. До аналогічних висновків дійшов і В. Калініченко [10]. Він підкреслив, що весняні обстеження селянських господарств свідчать, що із збільшенням площі посіву на двір паралельно зростала і забезпеченість господарства робочою силою. Також автор зазначив, що спостерігалась повсюдна тенденція економічного піднесення селянських господарств, зумовлена загальним розвитком продуктивних сил, та поступовим насиченням вдосконалених засобів виробництва [10, с. 94–95].

До проблематики наймитства звернувся і О. Десятников [11]. Він зокрема виокремив чинники формування характеру трудових відносин на селі в контексті соціально-економічного становища селянських господарств. Досліднику вдалось прослідкувати динаміку наймитства в господарствах

різних форм власності та показати економічне становище найманих робітників. Такий підхід дає широкий обсяг інформації і щодо продуктивності праці останніх, адже попит на робочу силу стимулював розвиток ринкових відносин, збільшення посівних площ та вдосконалення агрикультури. Дослідженням різнопланових аспектів використання в сільському господарстві часів непу найманої робочої сили, крім С. Ляха, В. Калініченка та О. Десятнікова, займались також М. Олійник [12], О. Сушко [13].

Сільськогосподарська політика держави 1921 – 1927 рр. в контексті дослідження документальних джерел про діяльність Раднаркому України в період 1921 – 1927 рр. розкрита у дисертації Л. Яковлевої [14]. Спеціально діяльність Наркомзему УСРР проаналізовано в дисертаційній роботі В. Сергєєва [15]. Згадані дослідники показали особливості здійснення державної політики в аграрному секторі економіки в роки непу через призму роботи зазначених органів державної влади, розкрили роль останніх у господарському зміцненні селянських господарств. Дослідження законодавчої бази діяльності урядових установ студіював також С. Гребеніченко [16].

Цілий ряд маловідомих раніше аспектів аграрних відносин в українському селі в 1920-ті рр. зокрема тих, що стосуються функціонування земельних громад стали предметом окремого дослідження О. Бакуменко [17], Л. Скотнікової [18, с. 678].

Серед цілого ряду ґрунтовних робіт, написаних в останні два десятиліття на окрему увагу заслуговує монографія В. Калініченка «Селянське господарство України в період непу: історико-економічне дослідження» [10]. Надзвичайно насичена статистичною інформацією вона стала цінним посібником для багатьох молодих істориків, які займаються проблемами історії українського села 1921 – 1929 рр. У зазначеній роботі детально розглядаються індивідуальне селянське господарство, розвиток матеріальних факторів його виробництва, важлива увага приділена аналізу динаміки робочої худоби та ренаменту на селі. В. Калініченко говорить про наявність значної кількості безтяглих дворів, що вело до їх залежності від більш заможних сусідів і в цілому гальмувало розвиток сільського господарства [10, с. 177]. Заслуговує на увагу його аналіз забезпеченості ренаментом. Так В. Калініченко підкреслює, що «чим більше посіву мало господарство, тим ефективніше воно використовувало знаряддя для обробітку ґрунту» [10, с. 183]. Важливим елементом економіки села В. Калініченко вважає торгівлю, як форму економічних зв'язків між промисловістю і селянським господарством. На переконання науковця, саме така «змичка» уможливила відбудову сільського господарства та успішний старт індустріалізації [10, с. 36]. Окремо дослідник розглянув зміни у культурі землеробства та інтенсифікації тваринництва. На його переконання, головною причиною незадовільних темпів розвитку продуктивних сил в сільському господарстві була непродумана політика радянської влади, та мізерні капіталовкладення у землевпорядні роботи, систему землеробства та тваринництва в цілому. «Докорінно поліпшити агрокультуру селянського поля можна було, – зазначав В. Калініченко, –

повернувши аграрну політику обличчям до селянського господарства: комплексно ув'язувати землевлаштування, зокрема поширення громадських сівозмін, механізацію, вирішувати проблему кормів для худоби та переведення її на стійлове утримання, утворювати для селян вигідні умови реалізації врожаю просапних культур, розповсюджувати серед селянства передові прийоми агротехніки» [10, с. 217]. І це закономірно, адже, як пізніше зазначав Ю. Котляр: «землеустрій селянських земель вів до піднесення економіки одноосібних господарств та підвищення продуктивності праці» [19, с. 135].

Регіональні аспекти оренди землі та розподілу робочої худоби на селі в роки непу студіював Ю. Котляр [19]. Досліджуючи власне економічну складову відносин в українському селі, Ю. Котляр спеціально підкреслює вирішальну роль оренди у відбудові та зміцненні незаможних та середняцьких господарств, адже оренда сприяла розвитку продуктивних сил у сільській місцевості, вирішувала значною мірою проблему сільського поселення, збільшення посівних площ» [19, с. 110]. В той же час він вказує, що ці стосунки були вимушеними, оскільки лише «незначні розміри орної землі, відсутність робочої худоби і ренаменту змушували селян здавати свої наділи в оренду тим, хто міг її обробити і сплатити продподаток» [19, с. 143].

В 1993 р. Ю. Святцем була захищена дисертація «Соціально-економічна типологія селянських господарств України у роки непу (масові джерела та методи їх дослідження)» [20]. Це була важлива робота, адже в ній вперше у сучасній історіографії була зроблена спроба аналізу джерельної бази розвитку селянських господарств доби непу. Побачила згодом світ і монографія Ю. Святця «Українське селянське господарство та нова економічна політика (кліометричний аналіз соціально-економічного процесу)» [21]. В ній автор детально проаналізував структуру джерельної бази дослідження соціально-економічних процесів, а відтак і розвитку продуктивних сил сільського господарства УСРР в 20-ті рр. ХХ ст. Він зокрема показав і організацію статистичного обліку сільського господарства УСРР, використовуючи при цьому сучасні підходи: об'єктивно-орієнтовану парадигму, теорію катастроф, метод головних компонент та геоінформаційні технології. В монографії по новому виявлені провідні чинники соціально-економічного розвитку селянських господарств в роки непу, визначено основні моделі його організації. До того ж, автор, аналізуючи різні соціальні типи господарств, довів відсутність стабільності в аграрному виробництві в 1922 – 1926 рр., що впливало на продуктивність праці, та результативність перетворень в аграрному секторі економіки в цілому.

Розпочаті в перше десятиліття незалежності України творчі пошуки Ю. Святця отримали найбільш повне вираження у його докторській дисертації «Українське селянське господарство в роки нової економічної політики (статистичні джерела та методи дослідження)» [22]. «Запровадження непу – констатує Ю. Святець, – розглядалося як поступка дрібнобуржуазному селянству ... задля відновлення виробничих сил країни та з метою здобуття командних висот в економіці» [22, с. 7]. Тому неп, на переконання дослідника,

був неспроможним в повній мірі активізувати розвиток продуктивних сил сільського господарства, адже мета з самого початку була направлена на розвиток капіталізму і приватної торгівлі з одночасним прагненням «підкорити ці капіталістичні елементи» [22, с. 7]. В цілому, його дослідження досить інформативне, але носить більш теоретичний ніж джерелознавчий характер.

Отже, проблематика розвитку продуктивних сил в українському селі в роки нової економічної політики розкривається в сучасній літературі через призму внутрішніх суперечностей економічного розвитку і командно-адміністративних методів господарювання. Протистояння ринкової стихії командній системі державного управління є наріжним каменем при вивченні господарсько-організаційних процесів на селі. Сучасні концептуальні підвалини історіографії непу в українському селі характеризуються подоланням застарілих радянських схем історичного розвитку, відбулось переосмислення віджилих теоретико-методологічних установок. Соціально-економічні аспекти непу в сільському господарстві стали одним із помітних напрямків сучасних історичних студій. На основі їх аналізу ми можемо твердити, що розвиток продуктивних сил в українському селі років непу в цілому проходив поступально, в міру розкриття потенціалів ринкових методів.

Список використаних джерел

1. Корновенко С. В. Село. Хліб. Гроші: Податкова політика радянської влади в українському селі у період НЕПу / С. В. Корновенко, В. М. Лазуренко. – Черкаси : Ваш Дім, 2004. – 188 с.; Лях С. Р. Наймана праця в сільському господарстві України в умовах непу / С. Р. Лях. – К. : Вища школа, 1990. – 127 с.; Морозов А. Г. Село і гроші: Українська кредитна кооперація в добу непу / А. Г. Морозов. – Черкаси : НДІТЕХІМ, 1993. – 275 с.; Марочко В. І. Українська селянська кооперація : історико-теоретичний аспект (1861 – 1929 рр.) / В. І. Марочко. – К. : М.Р. Kots Publishing, 1995. – 224 с.; Лазуренко В. М. Українське фермерство : злет і падіння (1921 – 1929 рр.) / В. М. Лазуренко. – Черкаси : ЧДТУ, 2013. – 474 с.
2. Кульчицький С. В. Ціна «великого перелому» / С. В. Кульчицький. – К. : Україна, 1991. – 431 с.; Кульчицький С. В. Невідомі сторінки голоду 1921 – 1923 рр. в Україні / С. В. Кульчицький, О. М. Мовчан. – К. : Ін-т історії України АН України, 1993. – 70 с.
3. Кульчицький С. В. УСРР в добу нової економічної політики (1921 – 1928 рр.): Спроба побудови концептуальних засад реальної історії / С. В. Кульчицький. – К. : Ін-т історії України НАН України, 1995. – 204 с.
4. Шанин Т. Социально-экономическая мобильность и история сельской России 1905 – 1930 гг. : Социология села / Т. Шанин // СОЦИС. – 2002. – № 1. – С. 30–40.
5. Шанин Т. Четыре с половиной аграрных программы Ленина [Электронный ресурс] / Т. Шанин. – Режим доступа : <http://www.strana-oz.ru/2004/1/chetyre-s-polovinoou-agrarnyh-programmy-lenina>
6. Павлюченков С. А. Крестьянский Брест, или предистория большевистского НЭПа / С. А. Павлюченков. – М. : Русское книгоизд. т-во, 1996. – 302 с.

7. Кульчицький С. В. Комунізм в Україні: Перше десятиріччя (1919 – 1928) / С. В. Кульчицький. – К. : Основи, 1996. – 396 с.
8. Кульчицький С. В. Україна між двома війнами (1921 – 1939 рр.) / С. В. Кульчицький. – К. : Вид. Дім «Альтернативи», 1999. – 336 с. – (Україна крізь віки. – Т. 11).
9. Лях С. Р. Сельськогосподарські робітники Української ССР в 20-е роки: автореф. дис. ... д-ра іст. наук / С. Р. Лях / Київ. нац. ун-т ім. Т. Г. Шевченка. – К., 1991. – 30 с.
10. Калініченко В. В. Селянське господарство України в період непу: Історико-економічне дослідження / В. В. Калініченко. – Х. : Основа, 1997. – 400 с.
11. Десятников О. В. Передумови застосування найманої праці в селянських господарствах України в умовах непу / О. В. Десятников // Український селянин. – 2002. – Вип. 5. – С. 134–137.
12. Олійник М. М. Діяльність приватних виробництв України та створення і удосконалення системи соціального захисту працюючих на них в 1921 – 1929 рр. / М. М. Олійник. – Х. : Основа, 1998. – 128 с.
13. Сушко О. О. Особливості висвітлення приватного підприємництва в історико-економічній літературі 20-х рр. ХХ ст. / О. О. Сушко // У.І.Ж. – 2002. – № 4. – С. 34–48.
14. Яковлева Л. В. Документальні джерела про діяльність Раднаркому України в період непу (1921 – 1927): дис. ... канд. іст. наук / Л. В. Яковлева / АН України, Ін-т історії України. – К., 1994. – 406 с.
15. Сергеев В. В. Діяльність Наркомзему України в 1921 – 1927 роках: автореф. дис. ... канд. іст. наук / В. В. Сергеев / Запорізький нац. ун-т. – Запоріжжя., 1993. – 22 с.
16. Гребениченко С. Ф. Факторы и этапы эволюции государственных притязаний к аграрно-промышленной сфере в 1920-е гг. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://kleio.asu.ru/aik/bullet/10/63-65.pdf>
17. Бакуменко О. П. Здійснення нової економічної політики на Україні (соціально-політичні аспекти проблеми): автореф. дис. ... канд. іст. наук. / О. П. Бакуменко. – К., 1992. – 19 с.
18. Скотнікова Л. С. Багатоукладність в аграрному секторі України у 20-х роках ХХ століття: доп. / Л. С. Скотнікова // Матеріали міжнародної конференції, присвяченої 100-річчю НАУ (вересень – жовтень 1998 р.). – К. : Вид. НАУ, 1999. – С. 15–19.
19. Котляр Ю. В. Селянство Півдня України: доба нової економічної політики (1921 – 1929 рр.) / Ю. В. Котляр. – Одеса : ТОВ ВІД, 2004. – 354 с.
20. Святець Ю. А. Соціально-економічна типологія селянських господарств України у роки непу (масові джерела та методи їх дослідження): автореф. дис. ... канд. іст. наук / Ю. А. Святець / Дніпропетровський держ. ун-т. – Д., 1993. – 19 с.
21. Святець Ю. А. Українське селянське господарство та нова економічна політика (кліометричний аналіз соціально-економічного процесу) / Ю. А. Святець. – Д. : Вид-во Дніпропетр. нац. ун-ту, 2007. – 216 с.
22. Святець Ю. А. Українське селянське господарство в роки нової економічної політики (статистичні джерела та методи дослідження): автореф. дис. ... д-ра істор. наук / Ю. А. Святець – Дніпропетровськ. нац. ун-т. – Д., 2008. – 39 с.

References

1. Kornovenko S. V. Selo. Khlib. Hroshi: Podatkova polityka radyans'koyi vlady v ukrayins'komu seli u period NEPu / S. V. Kornovenko, V. M. Lazurenko. – Cherkasy : Vash Dim, 2004. – 188 s.; Lyakh S. R. Naymana pratsya v sil's'komu hospodarstvi Ukrayiny v umovakh nepu / S. R. Lyakh. – K. : Vyshcha shkola, 1990. – 127 s.; Morozov A. H. Selo i hroshi: Ukrayins'ka kredytna kooperatsiya v dobu nepu / A. H. Morozov. – Cherkasy, NDITEKhIM, 1993. – 275 s.; Marochko V. I. Ukrayins'ka selyans'ka kooperatsiya : istoryko-teoretychnyy aspekt (1861 – 1929 rr.) / V. I. Marochko. – K. : M.R. Kots Publishing, 1995. – 224 s.; Lazurenko V. M. Ukrayins'ke fermerstvo : zlet i padinnya (1921 – 1929 rr.) / V. M. Lazurenko. – Cherkasy : ChDTU, 2013. – 474 s.
2. Kul'chyts'kyy S. V. Tsina «velykoho perelomu» / S. V. Kul'chyts'kyy. – K. : Ukrayina, 1991. – 431 s.; Kul'chyts'kyy S. V. Nevidomi storinky holodu 1921 – 1923 rr. v Ukrayini / S. V. Kul'chyts'kyy, O. M. Movchan. – K. : In-t istoriyi Ukrayiny AN Ukrayiny, 1993. – 70 s.
3. Kul'chyts'kyy S. V. USSR v dobu novoyi ekonomichnoyi polityky (1921 – 1928 rr.): Sproba pobudovy kontseptual'nykh zasad real'noyi istoriyi / S. V. Kul'chyts'kyy. – K. : In-t istoriyi Ukrayiny NAN Ukrayiny, 1995. – 204 s.
4. Shanyn T. Sotsial'no-ekonomycheskaya mobyl'nost' y ystoryya sel'skoy Rossyy 1905 – 1930 hh. : Sotsyolohyya sela / T. Shanyn // SOTsYS. – 2002. – № 1. – S. 30–40.
5. Shanyn T. Chetyre s polovynoy ahrarnykh prohrammy Lenyna [Elektronnyy resurs] / T. Shanyn. – Rezhym dostupu: <http://www.strana-oz.ru/2004/1/chetyre-s-polovinoy-agrarnykh-programmy-lenina>
6. Pavlyuchenkov S. A. Krest'yanskyy Brest, yly predystoryya bol'shevyst'skoho NEPa / S. A. Pavlyuchenkov. – M. : Russkoe knyhozhd. t-vo, 1996. – 302 s.
7. Kul'chyts'kyy S. V. Komunizm v Ukrayini: Pershe desyatyrichchya (1919 – 1928) / S. V. Kul'chyts'kyy. – K. : Osnovy, 1996. – 396 s.
8. Kul'chyts'kyy S. V. Ukrayina mizh dvoma viynamy (1921 – 1939 rr.) / S. V. Kul'chyts'kyy. – K. : Vyd. Dim «Al'ternatyvy», 1999. – 336 s. – (Ukrayina kriz' viky. – T. 11).
9. Lyakh S. R. Sel'skokhozyaystvennyye rabochye Ukraynskoy SSR v 20-e hody : avtoref. dys ... d-ra yst. nauk / S. R. Lyakh / Kyev. nats. un-t ym. T. H. Shevchenka. – K., 1991. – 30 s.
10. Kalinichenko V. V. Selyans'ke hospodarstvo Ukrayiny v period nepu: Istoryko-ekonomichne doslidzhennya / V. V. Kalinichenko. – X. : Osnova, 1997. – 400 s.
11. Desyatnikov O. V. Peredumovy zastosuvannya naymanoyi pratsi v selyans'kykh hospodarstvakh Ukrayiny v umovakh nepu / O. V. Desyatnikov // Ukrayins'kyy selyanyn. – 2002. – Vyp. 5. – S. 134 – 137.
12. Oliynyk M. M. Diyal'nist' pryvatnykh vyrobnytstv Ukrayiny ta stvorennya i udoskonalennya systemy sotsial'noho zakhystu pratsyuyuchykh na nykh v 1921 – 1929 pp. / M. M. Oliynyk. – X. : Osnova, 1998. – 128 s.
13. Sushko O. O. Osoblyvosti vysvitlennya pryvatnoho pidpryyemnytstva v istoryko-ekonomichnyy literaturi 20-kh rr. XX st. / O. O. Sushko // U.I.Zh. – 2002. – № 4. – S. 34–48.
14. Yakovlyeva L. V. Dokumental'ni dzherela pro diyal'nist' Radnarkomu Ukrayiny v period nepu (1921 – 1927) : dys. ... kand. ist. nauk / L. V. Yakovlyeva / AN Ukrayiny, In-t istoriyi Ukrayiny. – K., 1994. – 406 s.

15. Serheev V. V. Diyal'nist' Narkomzemu Ukrayiny v 1921 – 1927 rokakh : avtoref. dys.. kand. ist. nauk / V. V. Serheev / Zaporiz'kyu nats. un-t. – Zaporizhzhya., 1993. – 22 s.
16. Hrebenychenko S. F. Faktory y etapy evolyutsyyi hosudarstvennykh prytyazanyy k ahrarno-promyslovoy sfere v 1920-e hh. [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu : <http://kleio.asu.ru/aik/bullet/10/63-65.pdf>
17. Bakumenko O. P. Zdiysnennya novoyi ekonomichnoyi polityky na Ukrayini (sotsial'no-politychni aspekty problemy) : avtoref. dys.... kand. ist. nauk. / O. P. Bakumenko. – K., 1992. – 19 s.
18. Skotnikova L. S. Bahatoukladnist' v ahrarnomu sektori Ukrayiny u 20-kh rokakh XX stolittya : dop. / L. S. Skotnikova // Materialy mizhnarodnoyi konferentsiyi, prysvyacheniy 100-richchyu NAU (veresen' – zhovten' 1998 r.). – K. : Vyd. NAU, 1999. – S. 15–19.
19. Kotlyar Yu. V. Selyanstvo Pivdnya Ukrayiny: doba novoyi ekonomichnoyi polityky (1921 – 1929 pp.) / Yu. V. Kotlyar. – Odesa : TOV VID, 2004. – 354 s.
20. Svyatets' Yu. A. Sotsial'no-ekonomichna typolohiya selyans'kykh hospodarstv Ukrayiny u roky nepu (masovi dzherela ta metody yikh doslidzhennya) : avtoref. dys... kand. ist. nauk / Yu. A. Svyatets' / Dnipropetrovs'kyu derzh. un-t. – D., 1993. – 19 s.
21. Svyatets' Yu. A. Ukrayins'ke selyans'ke hospodarstvo ta nova ekonomichna polityka (kliometrychnyy analiz sotsial'no-ekonomichnoho protsesu) / Yu. A. Svyatets'. – D. : Vyd-vo Dnipropetr. nats. un-tu, 2007. – 216 s.
22. Svyatets' Yu. A. Ukrayins'ke selyans'ke hospodarstvo v roky novoyi ekonomichnoyi polityky (statystychni dzherela ta metody doslidzhennya) : avtoref. dys. ... d-ra istor. nauk / Yu. A. Svyatets' – Dnipropetrovs'k. nats. un-t. – D., 2008. – 39 s.

Стаття надійшла до редакції 01.11.2016 р.

Ю. Н. Лазуренко

ИСТОРИОГРАФИЯ РАЗВИТИЯ ПРОИЗВОДИТЕЛЬНЫХ СИЛ КРЕСТЬЯНСКИХ ХОЗЯЙСТВ 1920-х ГОДОВ В ЭПОХУ НЕЗАВИСИМОСТИ

Проанализировано состояние научного освещения развития производительных сил крестьянских хозяйств Украины 1920-х годов в первое десятилетие независимости Украины. Установлено, что проблематика развития производительных сил в украинском селе в годы новой экономической политики раскрывается через призму внутренних противоречий экономического развития и командно-административных методов хозяйствования. Констатируется, что современные концептуальные основы историографии нэпа в украинском селе характеризуются преодолением устаревших советских схем исторического развития, произошло переосмысление отживших теоретико-методологических установок.

Ключевые слова: историк, историография, сельскохозяйственная кооперация, сельское хозяйство, крестьянские хозяйства, колхоз, ученый.

**THE HISTORIOGRAPHY OF THE DEVELOPMENT
OF PRODUCTIVE FORCES OF PEASANT FARMS
IN THE 1920s IN THE ERA OF INDEPENDENCE**

The state of scientific coverage of the development of productive forces of peasant farms of Ukraine in the 1920s in the first decade of Ukraine's independence is analyzed. It is established that the development of productive forces in Ukrainian village during the years of new economic policy is revealed through the prism of internal contradictions of economic development and command-administrative methods of management. It is stated that conceptual bases of modern historiography of NEP in Ukrainian village are characterized by overcoming the legacy of the Soviet schema of historical development, there is a rethinking of outdated, theoretical and methodological attitudes.

Keywords: *historian, historiography, agricultural cooperation, agriculture, farms, farm, scientist.*